

ЕНЦИКЛОПЕДІЯ КУЛЬТУРИ ЛУЖИЦЬКИХ СЕРБІВ:

за ред. Ф.Шена, Д.Шольце / за співпраці С.Хозе, М.Міртшин, А.Похонч.
(Баутцен: Домовіна, 2014. 579 с.)

SORBISCHES KULTURLEXIKON: HERAUSGEGEBEN

von Franc Šěn und Dietrich Scholze, unter Mitarbeit von Susanne Hose,
Maria Mirtschin und Anja Pohontsch (Bautzen: Domovina-Verlag, 2014. 579 s.)

У 2014 р. вийшла друком “Енциклопедія культури лужицьких сербів”. Майже на 600 сторінках книги у 230 статтях з 750 ілюстраціями 80 авторів словникових статей “Енциклопедії” представили актуальний стан серболужицької науки, а саме її здобутків за останні 65 років. Ідея видати енциклопедію не нова: після Другої світової війни було зроблено кілька спроб створити комплексну міждисциплінарну сорабістичну працю німецькою мовою, призначену насамперед німецькомовному читачеві, яка б містила вичерпну інформацію про слов’ян, які проживають на території Німеччини, однак усі вони виявилися марними. Нарешті, ця праця побачила світ – нещодавно її було представлено на Лейпцизькому книжковому ярмарку.

Важливість проекту Серболужицького Інституту у Баутцені / Будишині (а саме його працівники є авторами переважної більшості статей “Енциклопедії”) полягає передусім у популяризації серед німців та німецькомовних громадян Федеративної Республіки Німеччини культури особливого слов’янського народу, нащадка давніх племен полабсько-балтійської групи, який протягом своєї багатовікової історії перебував у постійному німецькому / німецькомовному оточенні і, попри це, зберіг свої звичаї, мову та культуру.

В “Енциклопедії” представлена правдива картина життя лужицьких сербів – корінного слов’янського населення Лужиці, що є частиною регіону Східної Німеччини, починаючи з VII ст., тобто з часів заселення слов’янами цих земель – до сьогодення, проживання у сучасній ФРН відповідно до чинного законодавства земель Саксонії та Бранденбурга.

“Енциклопедія” містить стислий огляд найважливіших фактів з історії, мови, її діалектів, літератури, конфесійної належності, народного одягу, музики, легенд та міфів тощо нечисленного західнослов’янського народу, тобто, у ній представлено всі головні сторони життя мешканців Верхньої та Нижньої Лужиці.

Інтерес науковців до духовності та культури лужицьких сербів проявляється вже давно. Особливо помітним він став у XVIII–XIX ст. – саме тоді було здійснено перші записи фольклорних та етнографічних матеріалів з теренів Лужиці. Тоді ж були започатковані наукові сорабістичні студії. Автор статті “Сорабістика” Д.Шольце датує зацікавлення серболужицькою культурою в Німеччині вже XVI ст. (с. 365). Однак зацікавлення історією, культурою серболужичан не було лише німецьким феноменом. До переліку науковців, прізвища яких представлені в іменному покажчику наприкінці видання, входять і відомі слов’янські діячі: Я.Коллар, М.Мурко, Є.Шлізінський, З.Штібер, Й.Пата, Я.Петер, Л.Щерба, К.Полянський, Р.Лещинський, П.Калета, Е.Сятковська, Т.Левашкевич, М.Єрмакова, а також відомі науковій громадськості українські славісти К.Трофимович, В.Моторний, А.Івченко. Низку імен слов’янських дослідників науки та культури лужицьких сербів Д.Шольце та С.Вельке наводять у статтях “Літературознавство” (с. 228–231, автор Д.Шольце), “Мовознавство” (с.400–

403, автор С.Вельке) та “Сорабістика” (с.365–367, автор Д.Шольце). Зокрема, К.Трофимовича та В.Моторного згадано як відомих авторів праць у галузі мовознавчої та літературознавчої сорабістики. Як приклад, наведено практичну граматику верхньолужицької мови, упорядковану К.Трофимовичем (с.142). Загалом стаття “Енциклопедія”, присвячена грамам лужицьких мов (с.138–142, автор С.Вельке), де серед інших граматичних праць згадано і це видання, характеризується вичерпністю.

У статті “Лексикографія” (с.138–142, автор С.Вельке) як значний здобуток у галузі лужицької фразеологічної лексикографії оцінено “Верхньолужицький фразеологічний словник” українського мовознавця А.Івченка, укладений у співавторстві з лужицькою дослідницею С.Вельке 2004 р. (с.138).

Ще у XIX ст. український учений І.Срезневський, який започаткував сорабістику в Російській імперії, в “Історичному нарисі серболужицької літератури” писав, що, “література лужицького народу дедалі потужніше розквітає своїм скромним, але прекрасним цвітом...”¹. Саме завдяки здобуткам Ю.Брезана, М.Новака-Нехорнського, К.Лоренца, Ю.Коха, Б.Дірліха, Ю.Велі та ін. вона увійшла до широкого загальноєвропейського літературно-мистецького простору. Стаття, присвячена літературі серболужичан, містить стислий огляд її розвитку з 1767 р. – часу написання Ю.Менем “Поетичної пісні”. Глибину аналізу засвідчує представлення основних літературних напрямів, тематики лужицьких літературних творів, визначення жанрової особливості творчості найважливіших лужицьких письменників. Згадана тут і відома антологія лужицької поезії (XIV–XX ст.) під назвою “Serbska čitanka”, підготована К.Лоренцем (с.223–228, автор статті Д.Шольце).

Енциклопедія дає науково обґрунтовану відповідь на низку проблемних питань, які мають неоднакове, подекуди не завжди відповідне трактування. Зокрема, це стосується назви слов'янського племені “венеди” (Wenden). Деякі політично мотивовані німецькі статті тлумачать її як найменування одного з німецьких племен, яке з часом почало використовувати слов'янську мову. Стаття “Венеди” аргументовано спростовує ці хибні твердження і як синонімічну до назви “венеди” (Wenden) пропонує вживати назву “серби” (Sorben) (с.488, автор статті Д.Шольце).

Важливою складовою національного духовного життя серболужичан є фольклор. Саме він дав життя багатьом популярним літературним образам, у тому числі цікавій постаті Крабата, яку описано і в лужицькій, і в німецькій літературі. Феномен Крабата вивчали фольклористи й літературознавці Ю.Пільк, Р.Єнч, Л.Гайнец, Д.Шольце. Однак у німецькому середовищі заледве чи всім відомо про те, як виник міф про Крабата². Крабат – персонаж, який уособлює характер та життєвий шлях реальної особи і водночас образ, створений народною уявою про захисника знедолених. Усі ці риси втілені в образі Крабата у художній літературі. Створений письменниками образ – реальна людина, прототип легендарного Крабата. Уперше легенди про Крабата літературно опрацював лужицький літератор, фольклорист і художник М.Новак-Нехорнський. У його “Майстрі Крабаті” найповніше представлено народне уявлення про доброго чарівника, який наприкінці свого життя вирішив викинути магічну книгу, бо ніщо не може замінити людині її знань та життєвого досвіду. Про цю популярну у Лужиці, майстерно ілюстровану самим автором книжку йдеться у статті, присвяченій Крабату. Відзначено в ній і роль романів Ю.Брезана “Крабат або перетворення світу” (1976) та “Чорний млин” (1968), а також повість О.Пройслера “Крабат” (1971) та роман М.Байера “За дверима” (2002) як свідчення зацікавлення письменників цим сю-

¹ Срезневский И. Исторический очерк серболужицкой литературы // Lětopis. R.A. 1985 №32/2 (Budišin). С.210.

² Wie entstand der Krabat-Mythos? Саме це запитання виокремив Д.Шольце у своєму інтерв'ю як таке, що на нього можна знайти вичерпну відповідь у “Енциклопедії”: <http://sorbenland.info/sorbisches-kulturlexikon/>

жетом. Варто наголосити, що постать Крабата і саме його ім'я стали для Лужиці імпульсом для проведення низки культурних заходів: пісенних конкурсів, свят, виставок, літературних читань тощо (с.203–205, автор статті С.Хозе).

Авторам “Енциклопедії” вдалося донести до читача різні погляди на походження тих чи інших звичаїв, які досі побутують серед лужичан. Наприклад, існує кілька припущень про походження давньої традиції спалювання відьом (Hexenbrennen) у лужичан – вони викладені у відповідній статті “Енциклопедії”. Звичай стосується ночі св. Вальпурги (Вальпургієва ніч – ніч з 30 квітня на 1 травня)³. У цей час відбувається традиційне розпалювання відьомських вогнів, яке з 1965 р., зокрема в общині Геда (Göda), набуло форми театрального дійства, організованого місцевим Німецько-сербським народним театром (с.147–148, автор статті М.Вальде)⁴. Серед інших цікавих народних традицій і звичаїв описане пташине весілля (die Vogelhochzeit), з 60-х років ХХ ст. воно стало невід'ємною складовою святкових заходів у дитячих садочках та початкових школах регіону, а також Великодня поїздка верхи чоловіків до восьми католицьких храмів у Лужиці (das Osterreiten) (с.304–306, автори статті Д.Шольце та М.Вальде).

Енциклопедія розповідає читачеві про чимало інших явищ, пов'язаних з лужичанами. Зокрема, проливає світло на цікавий для нумізматів факт, пов'язаний з так званним “венедським пфенігом” – саксонською монетою, викарбованою, з огляду на її популярність, і в слов'янських регіонах Німеччини (с.493, автор статті П.Рогер). Важливою є інформація про часи появи у лужичан друкованої книги (це період Реформації), про те, що першою їх друкованою книгою був Пісенник, виданий для церковних потреб 1574 р., і що з 1552 р. у Баутцені вже існувала друкарня, яка використовувала слов'янські лігатури (с.62–64, автор статті Ф.Шен).

Цікавою є стаття, присвячена кухні лужицьких сербів (Küche, с.206–207), де представлено традиційні продукти, які споживають лужичани, святкове меню, типові для регіону приправи. Національні страви лужичан – “Весільна юшка”, “Печеня з яловичини з соусом з хрону”, типовий лужицький картопляний салат (“serbske peple”) тощо – мабуть, не є відомими широкому загалу, а отже, розкривають ще одну цікаву сторінку, пов'язану зі звичаями цього народу (с.206–207, автор статті Х.Ріхтер).

Зазначені статті – лише незначна частина з викладених у книзі фактів, подій з минулого і сучасного лужичан. Енциклопедія культури лужицьких сербів містить великий фактичний матеріал, пізнавальний не лише для німців, а й для всіх зацікавлених лужицькою культурою, мовою, звичаями, традиціями тощо. Його цінність полягає ще й у тому, що його ретельно підібрано і зібрано в одній книзі, а це полегшує доступ до нього фахівцям-науковцям та усім зацікавленим лужицькими сербами. У зв'язку з цим хотілось би висловити таке побажання: створити за подібним зразком енциклопедії культур різних слов'янських народів, а з часом, можливо – багатомовне видання енциклопедії культури всіх слов'ян, яке б, без сумніву, мало чимале значення не лише для славістики, а й для європейської наукової спільноти.

Людмила ВАСИЛЬЄВА

Стаття надійшла до редколегії 19.11.14
Прийнята до друку 24.11.14

³ Язичницьке, християнське і водночас сатанинське свято, яке відзначається і в інших країнах Центральної і Північної Європи. Своїм корінням традиція святкування Вальпургієвої ночі сягає язичницьких часів, коли таким чином святкували прихід весни. У християнській традиції це день святої Вальпурги.

⁴ Див. це театральне дійство на: www.youtube.com/watch?v=FRImUA-cLS8